

יורם קניוק : אדמה חרוכה

ישבתי על האדמה החרוכה. מסביבי בער הסתיו החשוך של הערב. הערב הגדול שלי, שלי לבדי. אחזתי בו בשתי ידי הקטנות ולא נתתי לו לברוח. אהבתי אותו. הרחוב הקצר נסתיים בכיכר קטנה ועץ עמד בה. על צמרתו תלויים היו שמיים שחורים מאד. באמצע השמיים היה חור צהוב. לא היו לירח פנים ולא היו לו עיניים ושיניים ופה, רק שני עננים דיגדגו אותו. בלילה ירד גשם, אמרתי פסקנית. עלייד העץ עמדו שני התאומים והשתינו שמותייהם בחול : **משולם ירוחם**. הדודה שלומית עמדה בחלון ושלא במתכוון נראתה יפה מבעד לאור המנורה שבהק מאחריה. ראשה היה חגיגה עטורת־הילה, שרה־בשירים. השתגעתי למרוט את שערותיה, אלא שהייתי על האדמה החרוכה וראיתי נמלה מהלכת בין הסדקים. הבית מאחורי לא זו, ורק הדודה שלומית זזה וגמרה את האור. אולי נשרף הפקק, אולי פשוט הסיטה את חוט החשמל. אינני יודע. אם כה ואם כה, פתאום פתחה את פיה ואמרה. היא אמרה :

„למה אינך עושה שיעורים?”

„לא רוצה”, אמרתי. רציתי להשהות את תשובתי, אך לשוני לא נשמעה לי, קפצה והרסה את כל התכנית. לאחד שכמותי, על האדמה החרוכה, אין דבר חוץ מתכניות. שבין כה ובין כה אינן מתממשות. נשארות ענן נסוג ברוח. הייתי ילד טוב, צייתן ושקט. לפעמים הייתי עקשן כמו אבא. לאבא כל דבר הוא אתגר. בא מישוהו ואומר לו : אתה לא תעז לקפוץ מהגג — מיד קופץ להראות לו. פעם נכנס לפילץ, פעם אחת אחרי המאורעות בשלושים־ושש, נכנס לו ככה לפילץ, הרים כוס מעל הדלפק ושאל כמה עולה? אמר לו הפארמן : גרוש. הוציא גרוש, נתן לו ושבר את הכוס, זרק אותה לקיר והתנפצה לרסיסים. בלילה אבא מצייר. אף אחד לא ידע שהוא מצייר. למשל, אין אדם מכאן עד רחובות שלא יודע. „לא רוצה להכין שיעורים”, צעקתי לדודה שלומית. לעגתי לה, אמרתי „להכין”, והיא שיבשה ואמרה „לעשות”. העברית שלה מתורגמת מרוסית : **יוסף, פתח את החשמל**. לימדתי את הדודה שלומית להגיד חור בשמיים במקום ירח. יש לי עשרה שמות לירח ועשרים שמות לכל דבר, ובשכונה היו קוראים לה גברת חור־בלבנה. הם מאד פיוטיים פה בשכונה הזאת. צריכים לצאת ממנה לפחות עשרה פייטנים. בינתיים הם מקרקרים וקונים ומוכרים, ומר אברמוביץ כבר מחפש חתן לבתו. היא לומדת אתי בכיתה והציעה לי ללכת אתה לגבעות. סירבתי, כי אני לא יוצא לגבעות עם ילדות. בשכונה היו שרים לדודה שלומית שיר, בעיקר כשמוכר־הקרח היה בא. בעיקר בקיץ, כשפל העצים מתים. בלילה כולנו מתים, אמרה דודה שלומית. שרו לה, בעיקר המוחרם, הוא היה הראשון ששר לה חור בלב—נה—הה חור בל בנה חור בל בנה חור בל בנה חור בל...

„כשיבוא האבא אספר לך, אמרה הדודה שלומית בכעס.
 „אני מת מפחד“, אמרתי בקולי האדיש. הרגשתי אורך-גבר עולה וממלא אותי על
 גדותי. הייתי בן שלש-עשרה ולא תהיה לי בר-מצוה, לא רציתי בר-מצוה, נכנס
 לי יתוש בראש. מין טירוף; בלילות אכל בי כסיעת נמלים על האדמה החרוכה.
 אמא בכתה ואבא, דווקא אבא, הוא שהרגיע אותה. „לא רוצה לא צריך“, אמר
 אבא. ואני לא רציתי להסביר לו כמה רציתי שהם ישכנעו אותי. ראיתי שהפסדתי
 ולא אמרתי דבר. אילי פ'את — מאת.
 „למה אינך רוצה לעשות אותם?“ שאלה.
 „את מה?“

„את השיעורים“, אמרה. „אתה כבר מתחיל לחלום? מדברים אתך על שיעורים
 ואתה פתאום מתחיל עם המה-מה-מה שלך. אוי איזה תכשיט.“
 „מפני שהם טפשיים“, אמרתי. „מה איכפת לי כמה זה אחד-פסיק-ארבע לחלק
 לאפס-פסיק-שלוש! את האנגלים לא נגרש בשורש של שלוש.“
 „כשתגדל תראה שזה חשוב“, אמרה. „תראה את אבא שלך.“
 „אני שותה קפיר“, אמרתי מפני שפשאני שותה קפיר אני גדל, אבל מה זה שייך
 לאבא? אבא מתקן מסגרות ולא איכפת לו כמה זה שש-בריבוע כפול אפס-פסיק-
 חורבלבנה. (בלעתי את המלים שלא תיעלב ואני אוכל לצחוק לי באמת צחקתי
 עד שפמעט התפקעתי, אבל התאומים פרחו-הלכו להם, וחשבתי על שמותיהם
 המושתנים בחול, ומחשבה עברה במוחי: כך גם עשה אלוהים לי בגלל הבר-מצוה
 שלא תהיה לי).

„תראה את אבא שלך! איזה אינטליגנציה מרוחה לו על הפנים, יופי של אינטלי-
 גנציה, אתה לא יהודי אתה, שיגץ אני מגדלת פה.“
 „אני שמח“, אמרתי לה. „רוצה לשיר אתי? אני רוצה להיות עמוד-חשמל, קרץ,
 שיח אפור בבית-הקברות המוסלמי, טוב?“ אמרתי וברחתי. מן החצר האדמה היתה
 חרוכה עד הרחוב, שם התחיל הכביש שלא גמרו. כולם בונים, לא משאירים פלום.
 על כל סביבי עמדה תל-אביב. זו העיר שסבא ואיזמוז'יק הזקן בנו, כדי לא לגור
 עוד ביפו השחורה והמלוכלכת. עמדו על הגבעות, הצטלמו ותקעו יתד, והנה עיר.
 עיר היהודים. את עסקי הממון יעשו הגויים, היהודים יישבו וישירו שירים ויעשו
 מדורה ויצלו את הגויים. בינתיים צריכים גוי-של-שבת. מה עושים? בחרים ועד-
 עיר, עושים הסכם עם הקדוש-ברוך-הוא, למען העיר צריכים שיהיה חשמל בשבת.
 הו תל-אביב תל-אביב גבעת-אביב, חמסיניך אינם אביב, אביביך קצרים ובוטים.
 „שני יסמינים יכולים לשגע בן-אדם“, אמרה הדודה שלומית, והניחה את כל
 הצלחות זו בתוך זו כמו שעשתה לימים ולשנים ולרגעים של חייה. „איזה ילד
 מושחת“, אמרה. „אילו הייתי אמא שלך הייתי מלמדת אותך דרך-ארץ.“
 „דודה טובה“, אמרתי. „ראית מה עשו שם שני התאומים?“

ברחה לתוך החדר, והחלון נפסק, ונשארה האדמה הסדוקה עד שזו נגמרה והתחילה
 תל-אביב, בדיק במקום שהכביש שלא גמרו שקע בשטפון הגדול כשנסענו בסירות

ברחוב בוגרטשוב ולא ידענו אם לא בא סוף העולם. תל־אביב, חרפיך דולפים, וקקררר. אין חימום בבתים. הלא אנחנו במזרח ובמזרח חם, כך כתוב בספרים. מה ששכחו הספרים לספר הוא שפעם היו כל הגבעות מכוסות יערות שעצרו את הרוחות ועכשיו אין יערות. לא לחינם קוראים אותך תל־אביב. בונים אותך, מסכנה יפהפיה שלי. כל־כך מהר בונים אותך עד שבית אחרון שבנו כבר מביט על הבית לפני האחרון כמו על תל שצריך ללכת לנבור בו ולמצוא עתיקות.

הנה הבית שלנו פעם היה בצפון הרחוק, ללכת אליו זאת היתה הרפתקה. כרמים ערירים, אבק חום פרוש עליהם, ביניהם פורחים קברים — עד שתחמו הכל, קראו לזו עיר ולזה בית־קברות, ועכשיו העיר רצה אחרינו, השממה בורחת לה ואני צועק אי אמרתי אי משום שנולדתי בארץ. לו נולדתי בגרמניה הייתי אומר אא, ולו באמריקה — אאוטש. יש הבדלים. קח ילד ושאל אותו, אם יגיד בנדורות — נולד בתל־אביב; בלורות — בחיפה. אוטובוס — תל־אביב; אוטובוס — חיפה; עפיון — ירושלים. „פה קוברים את החלומות“, אמר אבא, שהיה מתקן מסגרות לִקְקִים שרצו לתלות ציורים על קירות בתיהם. ובבית הזה על־יד האדמה החרוכה, על־יד הנמלה, על־יד הכיכר־עם־העץ, עם התאומים, על־יד הדודה שלומית, בין רחוב אחד שאינו רחוב ורחוב שני שהוא שדרות בלי רחוב, גדל מי? גדל אני, ותהיה לי בר־מצוה בלי בר־מצוה, וכשנחום יקרא את ההפטרה שלו שהיתה יכולה להיות שלי אז אלך לי לסומיל ואוכל זרעונים. לא יתנו לי מתנות. שלא יתנו. לא יתנו לי את כתבי בורוכוב ושלושה עטי־נובע מחורבנים, מה יש כבר לכתוב בהם? את התנ״ך כבר כתבו ואת שירי ביאליק כתבו אפילו את הסיפורים של נחום גוטמן. מה יש לכתוב עוד? מכתבים? לאן אני הולך? אני בורח? ... „הכל כבוי מסביב. יש כמה הרים בבירות, ובדרום — נחל מצרים. לאן אני משתלח? לציר הצפוני? אינני יודע את הדרך.“

לכל היותר אני הולך לסומיל או לרחוב היסמינים או לרחוב הצמרות או לרחוב העורבים, זה שכאשר לא היה עדיין רחוב העורבים היו באים אצלו עורבים ומקרקרים שירים עורביים בצמרת של השיקמה, ופעם מתה השמש על הצמרת והעורבים בכו מר ועפו־להם. לאן אלך? לבית־הספר? שם הלא בין־כה־וכה אין מה לכתוב („שאם אכתוב אהיה זוכר ואחרי־כך יהיה קשה יותר לשכוח“). שימו אותי בתנור־הנפט השחור המפויח ושירפו את גופי עם העתונים של אשתקד (עם החדשות ה„שרופות“, שאיבדו את עצמן לדעת מפני שלא ידעו לרוץ מהר כמו הזמן. פעם הן היו אלו שהמציאו את הזמן עכשיו אינן יכולות להתחרות בו). שלא אהיה פה עוד על האדמה החרוכה. עם הדודה שלומית מוטב לא להיות מאשר להיות.

עירי הפלאית עירי שלי הפלפלית הפלטיבית הפלונטרית המופלאה של המגרשים הריקים. על כל המגרשים בונים בתים. הנה רבינוביץ' אביו של המוחרם, הנה אחיו של רבינוביץ' אביו של המוחרם, באו, בנו בתים, בית ועוד בית. ממיתים את המגרשים. החזון המטורף של תפוחי־האדמה הנצלים. של עליה־לרגל, של דחיקת־

הקץ, הופך מציאות מלאה מרפסות, ורבינוביץ' הזקן ורבינוביץ' הצעיר צובעים אותה בצבע אפור של רצח השממות היפות. השממה בוכה. איזה בכי עצוב יש לשממה בפיותיהם של התנים בלילה, ככה: יוהההווו.....

„לך תביא כעכים!“ אמרה לי הדודה שלומית. אני רץ מביא לה כעכים. אילו לא לימדו אותי מה הם כעכים הייתי מניח פרחים על קברה של השממה, אך לימדו אותי שפה מדויקת. קחי את הכעכים. זאת מסורת, חביבי. ביפו יש שווקים שהסוד הגדול רובץ בהם מאיר עיניים כבוש בתוך עצמו בזהירות וסבלנות שפורצת החוצה כמו ציוחת באר־פרדסים בלילה. ביפו מתוך נבכים מהוהים מציץ הסנפיר של החלומות, והדודה שלומית רוצה כעך, בייגלך!

על כל מגרש שני בונים בית, על כל מגרש ראשון שמים לוח, מצדו האחד מדביקים מודעות להודיע על אסיפות המפלגות ומצדו השני עושים מה שעושים התאומים עלייד העץ — לפעמים מחליפים את הצדדים. הבתים הלבנים בוהקים, צוחים לבן, איזה לבן — לא כמו של הירח הענוג, כמו זה של השמש החרופה. בתים צועקים מלובן כמו התנים, לא בקול, בצבע. צבעים יהוהים כמו היהוהו של התנים. כמו הנשמה של המוחרם בליל־ירח כששכונת־מחלול מתקיפה ב„בובקס“ ואיש אינו קורא לו להגן על המולדת, אפילו יש לו או אין לו רוגאטקה. „קח את הרוגאטקה שלך ותחוב אותה“. לעומת זאת בגדרה יש לתנים קולות יפים יותר, כמו שבמקוה־ישראל הדבורים מזממות זמירות ענוגות ולצמרות אין גבול ולשמיים אין תחומים ולבתים יש שרשים טבולים ביץ. בגדרה יש בור־בילויים. עשהאל ועמיאל חפרו אותו כדי שיהיה לתיירים ולתלמידי בתי־הספר איפה להצטלם... בכל דירה מרפסת, על כל מרפסת שולחן, אני יושב על האדמה החרוכה ומדבר אל הנמלים ושותה בעיני את החור הצהוב, ומתלבט אם להרוג את הדודה שלומית במכה או בחניקה. שטויות, אינני מסוגל להרים יד אפילו על זבוב, חוץ מהמוחרם, אותו הייתי מסרס.

על כל סביבי מרפסות, על כל מרפסת שולחן, ועלייד כל שולחן יושבים אנש בתוך ענן פרפרי־לילה ואוכלים סלט קצוץ היטב, ולבן. הגגות מכוסים כבסים לבנים ותימניות זקנות וכמושות־פנים וחרוכות־לחיים מכבסות בתוך גיגיות אפורות ענקיות ומדי פעם שמות קצת כחול בתוך העיסה, הכחול מלבין. הגגות עוד מעט יעופו מרוב הסדינים התלויים עליהם, המהבהבים בשמש (ביום) ובלבנה (בלילה). הכל פה דומה לעצמו, מחקה את עצמו, מביט בראי. חורף וקיץ לילה ויום, רק הלילה קצת חשוך יותר. היום הוא לילה בלי חושך. ביום אבא הולך לעבודתו ואמא לעבודתה הדודה שלומית עולה לי על העצבים. מה אתה מחפש באף? — זהב?

בינתיים התכנס לו הלילה לתחמו מתוך הערב ואמר לי: „יוסף, עלה למעלה לישון!“ עליתי. אמא נאנחה ואמרה: „איך היה בחצר? ראית את דודה שלומית?“ אמרתי לה: „לכי לחלון וקיראי לה, היא יושבת בחושך. נעלבה, וחושבת על דברים“.

אני תחנת־נסיונות פדגוגית. ומדוע היא מסתובבת בהפסקות עם המורה ברושי? האדמה החרוכה אוהבת את הנמלים. הן מספיקות לה. הפראות של שפתנו היא פריצות, אמרה אמא. הדודה שלומית החרתה אחריה בעברית המטופשת שלה. פריצות, איוו מלה נפלאה. במלה כזו ובשם כמו ריו דה ז'נירן יכולים למלא באדום ליל־חורף ארוך, מתחת לפירינה שנתנה הדודה לאה לאמא, פירינה זו הפנינה של העברית של המורה ברושי. הוא יאמר: „הניצנים נראו בארץ, הנצו הניצנים“, והפירינה רובצת בעיניו כמו סרט מצויר. שמי יוסף גרץ ואני פנינת השפה הפרוצה או הפריצות בפנינת השפות או... אך היום לא שבת והעיקר צריך לקום. לחמוק עירי מתוך השמיכות לתוך קרירותו של החדר. בחוץ האדמה החרוכה והרחוב החדסטרי והעץ — שני התאומים קמים גם הם. אילו היה לי אח־תאום היינו מחלקים את העולם לשנים ושותים אותו: כל אחד — צד. ואחר־כך ביחד. צריך להתגבר על קרירותו של החדר. כמו מקרר. להתלבש במהירות, לבלוע את הקור היושב בעיניים כמו צפור ומזמר זמירות. אחיו של המוחרם יכול לעשות כמו צפור, המוחרם לא יכול לעשות כלום. אילו היה ליג בעומר הייתי תולה אותו במדורה ורץ מסביב, אני וכל התאומים שלי.

זה הוא ששר חור־בלבנה לדודה שלומית. פתאום איכפת לי ממנה. לפעמים טוב להיות רגוז וכועס על מישהו — על־ידי כך יש לך חברים — כל מי שמישהו לועג לו נעשה ידידי. ישבתי ובלעתי לתיאבון את ארוחת־הבוקר — דייסה וקפה קלוש ולחמניה חמה — נשקתי שלום לאבאאמא וטרקתי את הדלת מאחרי. החיים האלה נשארן מאחרי. נהי חלוש. לפני שטח עצמו אלוהים ויכולתי לרכב עליו לסוף העולם — במקום זה קטפתי על־יתות להאכיל את תולעי־המשי. ברגע אחד הייתי על שפת־הים, ממש עוד צעד ואני יכול לשחות לאמריקה ולהרוג אינדיאנים. אלא ששני גלים צחקו עלי — הם היו לבנים ומלאי קצף ונשתברו אל החול והריקו כמלוא היד צדפים. היה סתיו, ואדמה שהיתה אתמול סדוקה הוריקה ירוקת טחובה וצלילות של מים עמדה בה. כשאני עומד ומביט בה, כשאני עושה זאת, לפעמים, מה אני רואה? — אני רואה תמונת עצמי מדויקת יותר מאשר בראי. אמא אומרת: „תראה את הצילום של דוד נתניא על הסוס, כאילו עמד ליד הראי“. — הראי עקום, אמא. האורלוגין אינו מורה זמן, הכל תלוי על משהו, על חוטי חשמל בלי חשמל. תמונת ראי אינה אמיתית, היא הפוכה, טוב יותר להיות אדמה חרוכה. לשם אני אבוא יום אחד, לנח.

סתיו נפלא קסום פרוש על שפת־הים, שני אנקורים בכו אותו מתוך ספר־האגדה. המים קרירים והרוח מעיפה את החול ואולי אוכל למצוא משהו שהשאירו המתרחצים מהקיץ שעבר. כל הילדים רצים לשפת־הים כשמתחילות רוחות הסתיו לנשוב. מאות ילדים באים מכל העברים. איזה מראה — כמו שדה־קרב — כל אלה רצים בתוך החולות לחפש חלומות. החלומות יושבים להם דחוקים בתוך חורי הגרוש. הערביות תולות גרושים על האף, אנחנו תולים את חלומותינו בחורי הגרושים. אמא בחורי

הפעכים. אבא אמר: „איך עושים כעכים? נוטלים חורים ושמים בצק מסכיב.“ זה אבא, עושה מסגרות — לכן אומר כך. צאו וחישבו: נוטלים בד עלוב עם ציור כלומי של תרנגולת שלא שווה פרוטה, שלא יכולה אפילו לקרק, אין צריך לומר שאי־אפשר לאֶכְלָה, ומסכיבה שמים מסגרת זהב, ומה אומרים? אומרים: „הבט בציור!“ ואיפה המסגרת? עם חורי הגרוש, עם חורי הכעכים, עם הימים שהלכו לאיבוד, עם הלילות הגונזחים של אבא־אמא, עם כל הטיפשות של המוחרם, עם החור הצהוב בשמיים שהילדות חלמו שמות בשבילו: ירח — לבנה — חרמש. אחד מהילדים מצא גרוש, שני מצא צמיד או שמא מצא רוח ועף אתה. כולם מוצאים או אומרים שמוצאים. אני יורד בוקר־בוקר לשפת־הים, בוגד באהובתי האדמה החרוכה בחצר, מוותר על עול־הבא ולא שר הפטרה, מוותר ולא נעשה בר־מצוה — ומה אני מוצא? — אני מוצא מישהו שמצא, ואפילו זה ברח לדרכו ונשארה תעלומה.

כשנולדתי אמר הסנדק: היום ו' בניסן, ניסן חודש נפלא, יש בו ריח פרחי־ההדר ופריחות רבות ובשומות ושמש רוחצת ביפעת צבע הכסף המהולל בצהוב הלימוני העדין. כמו פניה של אמא שעה שהיא ישנה ואינה חולמת. נולדתי בסימן אביב. קראו לי יוסי. „כשיגדל“, אמר הסנדק, „קיראו לו יוסף, וכשיחפים — יהוסף“. יהוספ־לה גרצ'לה קראו לי הילדים, ומשטמה עמדה בעיניהם. אילו היו עיניהם רובים הייתי מת מזמן. לכן אהובתי היא האדמה החרוכה וחלום־חיי להיות נמלה — להן טוב יותר, אין להן ענין עם ילדים — ההולכים — לבית־הספר — בדרך — שפת־הים — לחפש גרושים ולצחוק יהוספ־לה גרצ'לה. רק מפני שאמו היא המורה. רק מפני... רק מפני שאני הולך עכשיו לבית־הספר ויודע שמהו נורא יקרה. בכל יום קורה משהו נורא בבית־הספר של אמא... לעזאזל, עוד לפני שאגיע לשפת־הים באה גברת בירנבוים בבהלה מתוך השיחים שעוטפים את ביתה כמעטפה ודבקה בי כדבוק השמש ביצור עלוב כרחוב.

„מה קרה, גברת בירנבאום?“ אמרתי. מיהרתי מאד, חפזתי במלי. „שוב היו פה, האריות“, אמרה. „מתי?“ אמרתי. „הלילה!“ אמרה גב' בירנבאום. התחילה לבפות, להזיל את המרגליות המיוחדות שלה שאותן בעלה — שלא היה לה עוד — מוחה בנשיקותיו. דמעות מלוחות בירנבאומיות כאלו. בסנירה הדהוי קינחה את פניה.

עברה מכונית והיא ניתרה בבהלה.

„העצבים“, אמרה.

„מרוטים“, אמרתי, כמבין ללבה.

„מרוטים. שבורים. מישהו פתח את השמיים והמטיר עלי צרות“, צעקה.

„היו פה אריות הלילה.“

„שוב אריות“, אמרתי. הייתי המבוגר פה. לכל אחד יש שעה מבוגרת. הסנדלר יהושע תופר שיר בשעה כזאת. אחותה של נחמה מאירוביץ' לא נותנת את גופה מתנת־גדבה לחיילים האנגלים על הגבעות בתוך בית־הקברות המוסלמי. למראשות

מצבה חרוטת מגלים וחרבות וסוסי-יאור משתוללים. נורת-העולם היא השעה הפלאית הזאת.

„אין אריות בארץ-ישראל“, ניחמתיה. „אולי השפנים של גלעדי התגרדו בקיר השפניה, אולי תן תעה בדרך. מה השעה?“

„שעת-כושר“, אמרה ובכתה אבנים-אבנים של דמעות. ממש מפולת, חשבתי וזכרתי את המוחרם, שהלוואי והיה הוא בתוך המפולת הזאת.

„לא, לא“, התחננה גברת בירנבאום. „אני לבד. כולי לבד. אין כלום, רק אריות באים בלילה ושואגים לתוך החושך.“

„זו האדמה החרוכה“, אמרתי. „היא בוכה לגשם.“

„אינו ארץ?!“, אמרה הזקנה. גברת בירנבאום, שבעלה לא בא אתה ונשאר באיזה מקום רחוק. „אינו ארץ! כל שנה שנת-בצורת.“

חזרתי על המלים: שנת בצורת, היקום מתקלף בשמש, בצל יבש — חדלון — יבושת הריונים. „מלה נוראה“, אמרתי לה. „מלאת הוד.“

„אני אוהבת רהיטים“, אמרה. „הם שקטים.“

„הם יפים“, חייכתי את חיוכי הנחמד, זה שאני משאיר מחוץ לבית, כדי שהדודה שלומית לא תיפול על ברכיה להודות לאלוהים שאני נחמד-כזה-כשאני-רוצה. אבל הבצורת מלאה הוד, כמו נשר.

„נשר...“ הימהמה הגברת בירנבאום.

„יש נשר ויש לבן, שני צדדים של אותה מטבע. בתווך שוחקים את התקוה.“ „אינו?“ שאלה.

„התקוה לארץ בתוך המזרח.“

„זו ארצינו“, אמרה וחזרה ואמרה, „זו ארצינו ארץ-ישראל...“

„חן-חן“, אמרתי לה. „גם שלי. הייתי פה לפני כן, כשלא ידעתי לאן לבוא, פתאום באה החסידה ואמרה צא, ויצאתי. את יודעת מה עשיתי אז?“

„לא“, אמרה.

„הוצאתי מבטני צעקה מחרידה ואבא התעלף, כמעט.“

„זיכרון טוב“, אמרה.

„כן, אבל לא היו פה אריות.“

„לא, לא. כן, כן... כלומר, אבי היה צייד. היה צד אותם ביערות של אפריקה ומוכר אותם לגנייהחיות בגרמניה. הם יבואו הנה לחפש אותי, להתנקם בי.“ התחלתי לרוץ ולהציל את חיי. „אין אריות פה“, חזרתי וצעקתי לעברה, „ואין דובים, ואין

כיפות אדומות, ואין יערות. יש שתי חורשות שאנחנו הילדים נוטעים. לפחות ארבע כאלן נוטעתי במוידי. כל חודש אני אוסף כסף ונותן לקרן-הקיימת, שנוטעת

עץ על שמי בט"ו-בשבט. חג-האילנות, ראש-השנה לענפים, יום-כיפור של האדמה. נוטעים את החורשות, ושובע אחר-כך באות העזים ואוכלות את הנוטעים, ושוב

נוטעים. העיקר, הנוטעים.“

נכנסה גברת בירנבאום לביתה המפויה ואני שרקתי עצמי לשפת-הים למצוא את

אלה שמוצאים. כבר סיפרתי עליהם קודם — הם עדיין שם, מוצאים. על שפת־הים הנחתי את ספרי על ראשי כמו שעושות הערביות בכדי־המים שלהן. חלצתי את בעלי, תליתי אותן בחגורת־הצופים והלכתי כשרגלי משכשכות במים הקרים ונדקרות בצדפים השבורים — תענוג! התחלתי לשיר בקול רם, ניסיתי להערים על רעשו של הים, להדביק אותו, לשעבד אותו לקולי — אבל קולי נדם, כמו נשימתה של דרור בתוך הנהם הנפלא של הבוקר הימי, החוף־ימי הזה, עם יפו וצריחיה מאחור והעולם מלפנים, עם תל־אביב שטוחה לצדי הימני והגלים לשמאלי. דגים צווחו וכרוכיות כירככו וצדפים הצטדפו ואני שר לי.

תל אביב! עיר גגות ושמיים

וקריאות מצחצח־געליים — —

„הו יוספ'לה גרצ'לה" שמעתי את שמי ולא ידעתי מאיין בא. שתי גופות הפוכות הלכו מאחרי. רגליהם למעלה וידיהם מוליכות אותם. שני התאומים, משולם וירוחם.

„מה חדש למטה?" שאלתי.

„מצחיק. הו כמה היוספ'לה גרצ'לה מצחיק!" אמר משולם מן המעמקים.

„מה יהיה אם יום אחד תתחילו ללכת כמונו — על הרגליים?" שאלתי.

„אותו הדבר, אלא שאתה לא תדע מה חדש. יוספ'לה, הבט לשם, לנמל! אתה רואה אניה שם?" אמר ירוחם, ומשולם הורה ברגלו לעבר הנמל.

„רואה" אמרתי.

„הביאה חורים, אניה עם חורים".

„טוב שלא שקעה", אמרתי. הייתי פיקח. ידעתי משהו, הם לא ידעו שאני יודע.

„זו לא בדיחה, יוספ'לה גרצ'לה".

„ראית אותי צוחק?"

„לא" אישרו השנים, פיהם ממולא חול.

„דברו", אמרתי.

„שמעו! מדוע אינך צוחק?"

כמה אטיים הם התאומים, שכלם מחולק לשנים.

„אתה רואה את האניה השניה?" הבטתי. „מלאה מחטים", אמרו. „הזמינו אניה עם מחטים. היא באה. עלו לבדוק, מה מצאו? מצאו מחטים בלי חורים. יופי של מחטים. חדות, בהקות, טובות, אבל בלי החורים. מה עשו? הביאו אניה עם חורים".

„הלצה טובה", אמרתי ונופפתי להם שלום.

חזרתי לדרכי, שרתי לעצמי, המצאתי מנגינה, ועד שמצאתי מלים להתאים לה הגעתי למספנת הדייגים. עמדו שם פועלים ותיקנו ספינת־דיג גדולה ואמרו לי:

„ילד... ילד...". „מה יש?" אמרתי. „לך תלמד, עוד תאחר ותצטרך לתקן ספינות־דיג". משום־מה הצחיק אותם המשפט הזה, ולולא עברתי אותם בריצה — ספרי

כבר בידי ונעלי משתגעות הנה והנה על חגורת־הצופים שלי, אף כי בכלל לא הייתי בצופים — ודאי הייתי שומע אותם צוחקים עד היום. מזל שרצתי משם.

עברתי את שני השוטרים הבריטים בפתח הנמל, עליתי במעלה הגבעה ושרקתי לקרנף. בא הקרנף. צוחק. חשבתי: בוודאי שמע את הבדיחה. „מה אתה צוחק?“ שאלתי אותו ולא חיפיתי לתשובה. „עוד נאחר לבית־הספר“, אמרתי. „הוא יחכה“, אמר הקרנף, ענק שבטנו גדולה ואפו חטוטרט נפלאה, כמו שופר שמחזיקים אותו הפוך ביום־הכיפורים.

„אמא שלי חלמה חלום“, אמר.

„בטח שמעה אריות בחצר“, אמרתי.

„לא כל־כך.... אילו ראתה אריה בחלום היתה חושבת שזה כלב גדול. לכן לא ראתה אריה. אילו ראתה כלב גדול היתה מתה מפחד. לא, היא חלמה שהאנגלים עזבו את הארץ ונשארו רק היהודים ובכתה מתוך שינה. את מי יהיה כבר לקלל.“

בכתה. „את מי? את וייצמן? את צ'רטוק? את בן־גוריון?“

„היא באמת חלמה על אריות“, אמרתי לו. „מפחיד פשוט!“

„מדוע אתה משונה כזה?“ אמר הקרנף לפתע ועצר במרוצתו.

כמעט שאיחרנו לבית־הספר. הקרנף רצה להתאבק אתי על הדשא. כל אחד רוצה להתאבק על הדשא. הדשא כנראה אוהב שמתאבקים עליו, אבל אנחנו מיהרנו. ולא התאבקנו על הדשא. גם לא במסדרון. בקושי שברנו לולב אחד עלוב ורצנו צוחקים. עפנו לפיתה. ענבל הפעמוץ עינבל פעם אחרונה וקלע אותנו פנימה. בתוך הפיתה השתגיתי לגמרי, פני העלו את הבעתם הבית־ספרית שאמא היא ראשי־התיבות שלה. בשקט ניגשתי לספסל וישבתי, מסביבי תשעים עיניים תקועות בי. לא נתתי לבי, הוצאתי את ספרי מהילקוט. חידדתי עיפרון.

„איד אמך היום?“ שאלה אותי נעמי.

„היא אינה אמי. היא המורה“, התזתי.

„כן, אבל היא אמך!“

„נעמי, לפי חוקי ההגיון שלך היא אמי מפני שהיא ילדה אותי. מפני שבבית היא מאכילה אותי, מפני שאמש שמעתי אותה גונחת מתוך שינה. אך לפי חוקי־ההגיון האחרים, אלה שאת אינך מסוגלת להבין, פה היא המורה, המורה מירה. האנשים שהולידו אותנו לא תמיד נשארים אמאבא. לפעמים קורה משהו. המסגרות מתחלפות. למשל, בחלום יש לי אמא אחרת.“

„אמרת לי שאינך חולם.“

„אמרתי לך שאינני חולם חלומות מבעיתים.“

„הו“, אמרה.

נכנסה המורה. „שלום, ילדים“, בקע קולה כשהיא סוקרת כל אחד בעיניה הרואות הכל. נתישבה במקומה, כשהלוח השחור מצייר אותה בקווים ברורים וחזקים, בהיר על גבי שחור, ממש כמו החלומות. קראה את השמות מהיומן. הגיעה אלי ואמרה: „גרץ...“ השתתה קולה לשניה מבלי להרים פניה, אמרתי: „נוכח!“ רשמה והמשיכה: „דוידוביץ'... דתמור.“

שרנו שיר:

גלגלי העולם (מכיון שהעולם עגול יש לו גלגלים מרובעים, אולי) חורקים שן במפעל (—תוקעים קוץ בישבן) ברינה מתנועע כל שריר (שרירים המתנועעים ברינה נשלחים לבדיקה רפואית).

התרגשנו, בנינו את נמל תל-אביב בכל רמ"ח חלומותינו ושס"ה תקוותינו. את נמל תל-אביב. חצבנו סלעים גדולים, וידינו עמלו במשא הכבד. היה נפלא להיות חלוצים כלי-כך. הקולות ניסרו. עברו את הפיתה ונפתחו עם החלונות. הלכו וחלפו על הגבעות הצחיחות משמאל, נתפנסו לים, רצו לעבר ארצות רחוקות, חגו בשמי ההזיה, שיחקו כדורגל על מגרש החול שאחר-כך בנו עליו את מחנה-הצבא. "המורה ברושי לימד לה את השיר", אמר אהוד, "בטח שלימד אותה המורה ברושי". "תפסיק, תראה איך יהוספ'לה גרצ'לה מסמיק", אמרה אהובה. "שיסמיק!"

"כן, אבל תראה... ואולי המורה ברושי גם אביו".

"יש לו שני אבהים, המורה ברושי ואביו השני בבית".

"מי מדבר?" שאלה המורה.

"מורתי! יש לי שאלה", אמרה נעמי.

"שאלי!"

"מדוע הערביות מסתירות את פניהן בצעיפים?"

(פעם חלמתי חלום: הלכתי ברחוב הרצל עם אמא. נכנסנו לחנות לקנות בדי, אמא התמקחה עם הזבן ואני התביישתי שהיא מתמקחת ואמרת לי בלבי: "קני כבר... קני כבר...") יצאתי החוצה, עברה אשה רעולת-פנים, עיניה הבולטות מעל הצעיף היו תכולות, עורה שחום ושערה כמו הלוח שמאחרי המורה — שחור. זקפה אצבעה ורמזה לי לבוא אחריה, הלכתי ונבלעתי בתוך הסמטות הסודיות של יפו, מעלינו מכרו בשר ברחוב ובשוק-הבשמים הריחות שיכרו אותי נאחזתי בשמלתה והיא רק חיכה אלי. פתאום נשמטה ממני וברחה ואני שמעתי את צחוקה מעבר לשוק. בכיתי, אבל לא לאמא בכיתי ולא לאבא ולא לדודה שלומית ורק אליה היפה שאפילו לא ראיתי את פניה. היא ברכה כמו הרוח והיתה בוגדנית כנחל. זהו זכרון-הילדות הראשון שלי. לפני כן הכל שחור, לא ידוע).

"ועתה, ילדים", אמרה המורה בלי לענות לנעמי, הרימה פניה מעל שולחנה עד שנתפספו פניה בבת-חיוך והחיוך נתגדל וניצב על חוד אפה ולאט-לאט כבש את כל פניה. שנתרחבו פתאום ונעשו מקשה אחת מחייכת. כל שריר חייך בה. "הייתי רוצה לשוחח אתכם. סיגרו את הספרים ואת המחברות ומי שפתב תשובות לשאלות-החשבון על צפרניו יכול למחוק אותן".

סגרנו את הספרים ונתנו פנינו בה. שמחה עברה בפיתה, צימררה את עינינו. "כל ילד וילדה", אמרה המורה, "היושבים פה בפיתה שבע שעות תמימות כל יום, ואחר-הצהריים מסתובבים במגרשים וברחובות והולכים לפיצות בצפון לאסוף ראשנים — מולדתם רגע-בדידות אילם".

בפיתה נשתררה דממה. אפשר היה לשמוע את האדמה החרוכה שרה את שירה הבודד.

„לבד באתם לעולם, ורק אמא ואבא היו בו לקבל את פניכם. כל אם וכל אב“, המשיכה המורה ואנחנו מקשיבים בעירנות, „יש להם ריח שלהם, תרבות שלהם. פה בבית-הספר, שבע שעות כל יום, אנו חיים בעולם אחר, בעולם של יחידו, שוכחים מאיין באנו ולאן אנו הולכים, מדברים בגדמה לִי וחושבים מתוך קירבה. חושינו אינם של אחד-אחד אלא של אנחנו, של קיבוץ, של יעד לאומי, יעד חברתי. החינוך אינו מגע ליחיד, היחיד — כל אחד ואחד מכם — נבלע באגם, אבל בגד-הים, השרירים שישחו בו, הם פרטיים, מלאי תעלומה — סוד הבית בו, סוד אמא-אבא. האנרגיה הפבושה בחינוך של אמא מובילה אותנו, ביודעים או בלא-יודעים, עד יומנו האחרון. ועתה“ (היא הגניבה אלי מבט; השפלתי פני ושברתי את חוד העפרון).

„הייתי רוצה“, המשיכה, „שיקומו כמה מהתלמידים ויספרו על בתיהם. על הוריהם, על הרהיטים העומדים בביתם, על אורלוגין פרטי, המביא לחדר פרצוף רציני, סבאי, מיוחד-במינו, הסוד העמוק של הנביטה האטית בתוך הפמוס, שהיא אמת אנושית אחת יקרה כל-כך...“

היא נתחייכה לפתע וצחקה. צחוקה גלש בפיתה כמו רוחות-הצפון העדינות בערבי-קיץ. „אני משתמשת במלים נוראות“, צחקה. „גם למורה יש לפעמים רגע של צניחה לתוך מגירת המליצות, אנא, קומו וספרו, חילקו לנו לכולנו מן הערגה הפרטית, מן החומה הבלתי-מקורקרת של בית-אבא. על-ידי כך ניטיב לדעת איש את רעהו. נבין יותר, נחיה יחד רגעים קדושים.“

הילדים נשתלהבו, איני יודע מדוע — נסחפו בסחף קולה, נתדהדו ברוח, שערותיהם צימחו ערוגות לתוכם, לתוך בלוריותיהם, והיו חבויות רוחות כעדת-נמלים בתוך ערוצי הקרקפת, בתוך שרשי השער.

קם הקרנף, חידד אפו, יישר חטוטרותו, וסיפר: „אבי עשה משהו... הוא פועל בנמל, יש לי גם אח נחמיה שאתם מכירים — נוסע הכי מהר באופניים. פעם נסענו להרצליה ושינינו יחד בסיבוב — במ! — התחלקנו ונפלנו, יחד באמת. העיקר, אבי בפורים לבש מסיכה כזאת מצחיקה...“ הוא סיפר וסיפר, וככל שהיה משעמם יותר כך נתקרבו אלי, פתאום היינו יחד עם אביו ולו היינו אמו היינו יולדים אותו — את הקרנף — כך פתאום, פה על השולחן. אולי לא, אבל הפיתה היתה פרוצה לכל רוח, וכל רוח הביאה ריח טוב, ניחוח-ביתי, מינעמה של מנגינה הרחק מעבר לכל הימים, שאון הלב בליל-ירח.

ישב הקרנף. קמה נחמה, קיפחת כמו דקל ושערותיה תמיד גופלות לתוך עיניה והיא פולטת „כחוצץץ“ ומעיפה אותן מאחרי אזניה והן חוזרות ונפולות, עקשניות-מרדניות כאלו. היא סיפרה על דודה עמיאל המשופם, שהיה שומר-שדות בגליל, איך לקח אותה לגליל והערבים היו נעמדים ושמים יד על מצחם ואומרים „אהלן וסהלן, חיואג'ה עמיאל“, וביראת-כבוד, ואיך לקח והסיע אותה על סוסה ל„תנור“

אהרן גלעדי: דמויות (שמן)

והראה לה מה זה מפלמים. „בתנור“ המים נשרפים מקור“, אמרה. אחד-אחד קמו התלמידים והביאו את נשימת ביתם לפיתה, כמו נתערבב החדר בתל-אביב ותל-אביב פרצה לתוך הפיתה ושברה את כל הקולבים והמעילים עפו בחזרה. לאן? — לרוסיה, לפולגניה, לתוניסיה, לבית-היתומים. לחפש את מקור הפצעים, את השורש. לכל אחד שורש משם בא. מדוע? ככה! הימהמה הרוח בתוך הפתלים שנפלו מעומס הדיאגרמות התלויות עליהם. אנחנו בונים את הארץ בדיאגרמות ואת החלומות משחילים לבין ערוצי הוואדיות ובונים עליהם בתים לכסותם. שלו יהיו.

לכן לא ידעתי מה קרה לי שקמתי. בתחילה הרימותי את ידי, הרבה הרימו את ידם, והיו לפני. כשהגיע תורי — לרגע — איש לא שם לבו — אף לא אני עצמי, אף לא המורה ולא עמיהוד ולא הקרנף ולא נעמי, הייתי נרעד. רוח סחפה אותי, ראיתי את גופי שמוט על האדמה החרוכה — התאומים כותבים את שמותיהם בחול — צמרת-העץ מתפללת לעננים, לרוח, לשד-יודע-מה — בין הגבעות הייתי בודד כעץ, כשמותיהם של התאומים. מישהו השתין את שמו בעולם לא-לו. בודד — כמו קברן של עצמי. מי שלומד אצל אמו — אמרו הנמלים — אין לו חברים. אין כלום, יש רק האדמה מסביב. ופה עמדתי לפני המורה ומסביבי ארבעים-וחמישה טיפשים.

„אבא שלי עושה מסגרות“, אמרתי בקול צרוד, „ובלילות, בהיחבא, הוא מצייר. יש לנו ארון-ספרים גדול, ירוק, וספרים יפים, ויש לנו פטיפון בבית. בערב-שבת אבא עורך קונצרט, ואחרי-כך אנו יושבים על המרפסת ושותים את הים, הים הרועם. הים הוא המוזיקה, המוזיקה של המרפסת. הרוטשילדים משחקים קלפים במרפסת ממול, מסביבם ענן-פרפרים. לפרפרי-הלילה יש כוכבים פרטיים, הם עפים למנורה ומתים — כמה הם אוהבים להישרף, למות. אינני יודע מדוע.“

„הפסק, יוסף“, לחשה המורה, כאילו ניסתה ללחוש לי סוד, שמא שאר הילדים עדיין כבושים בסערה שעמדה פה קודם, אלא שאיחרה. הילדים החלו מחייכים, הקסם בפיתה התעלף ונשבר. רחש דקיק החל לעלות מתוך הפיות, מתוך הספסלים. לא הרגשתי, לא ידעתי דבר — ראיתי אש צהובה ובוצרת לנגד עיני — ערביה רעולת-פנים. באזני גיטרו גיטאות שירי-אהבה של מוצרט. היה זה הגון כלי-כך לשתות את הבושם של ערבי-הקיץ מתוך האש הצהובה שציחקה ממולנו. למטה, מתחת למרפסת, המוחרם עושה תרגילי-התעמלות כמו אידיוט, הופ-הופ-הופ, „מכבי-עתידי“. אביו של המוחרם שמו גלבו. לגלבו קול נורא. כל ערב שר שירים בקול זועף.

„שתפסיק“, צורחים השכנים.

„לכו לעזאזל!“ אומר גלבו.

ובבית של התאומים צולים יונים בחצר, עלי-דם גרה הגברת בירנבאום שבעלה לא בא ארצה וכל ערב נדמה לה שבאים אריות לאכלה.

„יוסף, די!“ אמרה המורה. פניה היו חיורים. הילדים צחקו עכשיו בקול רם. איש

לא חיך עוד. בפיתה עמדה רשעות, בחוץ היו השמיים אדומים, החלונות צרו מסגרת עוויתית לשמיים האדומים, הקרנף דחף לי מכה קלה.

„ואבא, הו, אבא מצייר בלילות“, אמרתי. „בירוק. משוגע לירוק. ואמא צוחקת. הוא מצייר בירוק, בצבעים ירוקים כמו עינו של השטן, והיא צוחקת.“

„יוסף! יוסף!“

„אבל, מורתי, כל ילד סיפר ולא הפסקת אותו.“

„נכון, יוסף, אבל תבין.“

„תבין מה?... תבין, תבין“, חיקיתי את קולה בקול צווחני. „המורה! זו לא אשמת“, צעקתי. והמשכתי בקול שקט:

„ואבא קם, מוקדם-מוקדם, לפני השמש, לפני הבוקר, לפני הצפרים והתרנגול של גלבע, לפני האריות של הגברת בירנבאום, לפני המוחרם, והולך לים, כל בוקר הוא הולך לים לבדו — רק הוא והים. הוא אומר שהוא אוהב את הים במערומיו — ככה הוא אומר. האנשים באים לים ועושים ממנו בית-מרחץ. הים יפה משום שהוא ערירי — לבד — גדול — עצום, מחבק את השמיים, קופץ לבן, קופץ כחול, מטביע את נשיקות הכוכבים. הוא יפה משום שהוא קר כשמש בחורף ואוהב להיות לבד. כשאבא הולך לטבול בים הוא מבקש רשות מהים לכבד את הלבד' שלו. ואמא... אמא, מדליקה נרות בערב-שבת. יושבים מסביב לשולחן, הנרות דולקים, שני עצים שועט-צמרת, שני נרות מורטי-חשיכה. נכון שהחשיכה מכבה את הנרות בלילות החורף? כמו שהאדמה החרוכה שותה את הגשם והנמלים בונות ולא שרות, גלגלי העולם. אנחנו יושבים כולנו מסביב. אמא, אבא, הדודה שלומית והדוד בזמק, ושרים. לז היה לי אח היינו שרים בששה קולות. אילו היה לי אח בגילי הייתי לומד בכיתה אחרת.“

„אילו לסבתא היו גלגלים היא היתה אוטו“, אמר הקרנף.

„חכם!“ אמרתי. „איזה חכם!“

„יוסף, הפסק! אני מתרה בך.“ פניה אדומים היו עתה.

„אין לך רשות להתרות בי“. אמרתי.

„אין לה רשות“, גיחכה רינה.

„אין לה רשות“, אמרו התאומים. הם לא היו שם. הם הלכו, על ידיהם, לבית-ספר אחר. גם שם אומרים אותם דברים, בתל-אביב כולם אומרים אותם הדברים במלים אחרות.

„בשבת אנחנו שרים כולנו יחד: וביואום וביואום וביום, וביום ההשבת, וביואום וביואום וביום השבת, וביום השבת, וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים...“

„צא מהכיתה!“ התפרצה המורה. „צא צא!“

קולה רעד, עיניה, אישוניה, גביניה נעשו כצמרות העצים ברחוב החדסטרי. היא עמדה — הכיתה פסקה מצחוק. הביטו בי. לפתע עברה בי צמרמורת, בפתאום ראיתי מה קרה, כמו ברק עבר בגופי. זינקתי ממקומי, בעיני היו דמעות. ניגשתי

לשולחנה, קפצתי אגרופי, ובכל אימת־כוחי דפקתי על השולחן. הכל קפץ — האבק, הספרים, הזיקים בעיניה של המורה, התדהמה של תשעים עיניים והגבעות שבתוך החלונות המעוותים, הדשא — הכל.

„מדוע נתת לי לעשות צחוק מעצמי, אמא? מדוע?”

רצתי החוצה. את הדלת עקרתי ממקומה. בחוץ עמדה שורה ארוכה של קולבים שהמעילים תלויים עליהם בחורף. שברתי ארבעה מהם ורצתי, הלוך ושוב, מחדר הכיתה לחדר־המנהל, מחדר־המנהל לפתח הכיתה. אילו רק הייתי כפיר־האריות שחלמה הגברת בירנבאום... אני הייתי המוחרם ושנאתי את עצמי. המורה יצאה אחרי אחוזת־שרעפים, פניה לבנים כהיפוכו של הלוח. רצה אחרי ותפסה את זרועי והחלה לחטט בידי. ידי זבה דם מהמכה שהיפיתי בשולחן.

„מה עשית לידיים שלך, ילד?”

„הרגתי אותה”, אמרתי.

„מה עשית?” בעיניה עמדה אימה קולה התחנן, נשבר לאלף רסיסים. הבטתי בה וכהות באה ונתישבה בחזי. עיני פסקו מדמוע, אפילו הדם לא ניגר עוד. הבטתי בה ולפתע זחל על פני חיוך. „חיוזרי מהר, חיוזרי מהר, אמאלה. אם לא, הם ישתגעו שם, הילדים יירדו לחיך, ושוב יעלבו בי בלשונם המזוהמת. חיוזרי, חיוזרי מהר ואל תסתודדי בהפסקה עם המורה ברושי”.

בלעתי את סוף המשפט וחייכתי. היא הביטה בי ופניה חזרו לאדמומיתם, עיניה היו רכות, שתי דמעות עמדו בהן — יהלומים נפלאים. קינחה דם משפתה וחזרה לכיתה. לפני היעלמה בפתח הכיתה אמרה: „תודה לך, יוסף”, ונעלמה. כאשר אך טרקה את הדלת פרצתי בבכי.

עמדתי וראשי געש: יש לי אב מיוחד־במינו ואפילו אמא לא מרשה לי לספר עליו — אמא שבמסגרת הזאת היא מורת־הכמעט־ארורה — הרי מותר לי לספר עליו. לשתות את רוחו, למלמל לו שלום. שהרי לו היתה אמא הופכת להיות מורת־באמת היה הכל אפשרי, ואם זה אינו אפשרי הכל אינו אפשרי, חוץ ממה שאמצא בדרכי שלי ואחפון ב„לבדי” שלי על האדמה החרוכה שלי במסתר־י לבי הנחמד.

בהפסקה הגדולה, כשהילדים ציחקו על־אודות המורה מירה והמורה ברושי, לא כאב לי עוד. חייכתי חיוך אנוס וסלחתי להם. כשנגמרו הלימודים הלכתי הביתה וקיויתי שהדודה שלומית תהיה שם.

בית־הספר נגמר, הבוקר נגמר, השמש היתה תלויה בשמיים בלי לדעת מדוע השמידה את הסתיו הענוג. היה עצוב. רציתי לחפש את הסתיו, את הימים שלפני הבוקר, אך לא מצאתי אותם. עמדתי לי ככה באמצע העולם העצוב וידעתי שהם הלכו עם מה שעשו התאומים ליד העץ, עם הנמלה המתה בחרכים המתיבשים בשמש. לא הלכתי בדרך שפת־הים, שתלך שפת־הים לעזאזל. עוד מעט יתיבשו המים והכל יהיה מלוח. לו הייתי צפור הייתי שותה את החול ושר מזמור לחיי הימים שלא יחזרו. השמש צוחקת ממני, הדודה שלומית שמה אותי במזווה וכיבתה את האור. ובעיני כל מה שנשאר בכה אל אמא שלו שלא תבוא עוד אף פעם.